

BÉLA ANDRÁS BALOGH

FUNKCIE A TYPY KONTROLY POZNATKOV VO VYUČOVANÍ
ZEMEPISU

By questioning during the geographical lesson is not aimed only to control level of knowledge of pupils and classify them. Other functions of control can be considered as follows: impulse of pupils to systematical work, self-control of teacher, and transmit of new knowledge combinations and abilities. During control these functions require so-called strata-questioning and differentiated classification, and occasionally control of problem solving. As a modern method connected with the name of Moskalenko is to treat old and new material parallel.

Pred nedávnom sa v Maďarsku rozvinula veľmi živá diskusia o kontrole vedomostí. Príspevok O. Welkera Detronizácia kontroly (23), ktorým otvoril diskusiu, mnohí mylne chápali a mysleli, že kontrola ako jedna z vyučovacích metód sa stala nemodernou, a preto ju postupne treba nechať stranou. Vôbec nie je reči o tom! Detronizácia kontroly znamená odstránenie nesprávnej (prehnanej) formy kontroly. Kontrola vykonávaná modernými metódami je nepostrádateľným prostriedkom vyučovacieho procesu. Jasne to vysvitá z funkcií, ktoré tu uvedieme v ďalšom texte.

Prvou funkciou kontroly je, aby pomocou nej žiaci odkryli úroveň svojich vedomostí a schopností, na základe ktorých učiteľ posúdi a hodnotí ich výkon (1, 3, 7, 16, 22, 24). Je to školský vývoj praktického života. Posúdi a hodnotí sa práca každého pracovníka a podľa toho dostáva plat. Bolo by nezvyklé v živote, keby sa práve výkon žiakov nekontroloval a nehodnotil. Je to aj v záujme žiakov, lebo ich morálne vedomie ešte nedosiahlo tú úroveň, že by aj bez kontroly vykonávali svoju povinnú prácu — preukazujúc maximum svojich schopností a osvojili si potrebné poznatky (3, 6, 22).

Pri realizácii tejto kontrolnej funkcie sa stretávame s dvoma základnými chybami: 1. Niektorí chápu kontrolu, akoby tá mala výlučne kontrolnú, ba funkciu výsluchovú a funkciu brať žiakov na zodpovednosť (5, 8, 23). Toto chápanie a takýto učiteľský postoj je nezvyklý v socialistickej pedagogii. 2. Kontrola sa nevzťahuje na poznatky potrebné aj z hľadiska spoločnosti, alebo podstatné a dôležité z hľadiska zemepisu (5, 6, 18, 22, 23). Častou chybou je, že učitelia zemepisu požadujú výrobné a iné údaje, ktoré sa z roka na rok menia.

Druhou funkciou kontroly je, aby podnecovali žiakov na systematickú prácu, aby sa so všetkými svojimi schopnosťami usilovali o čím dôkladnejšie osvojenie potrebných vedomostí (1, 3, 6, 17). Podnecovanie na systematickú prácu vyžaduje systematickosť a plánovitosť predovšetkým od učiteľa. Kontrola sa má zapláňovať starostlivo! Jednou osvedčenou metódou toho je striedavé skúšanie (vyvolávanie) a dife-

ferencovaná klasifikácia (6, 22). To znamená, že počas kontroly zisťujeme inú a inú zložku vedomostí u žiaka. Raz získame informácie o orientácii žiaka na mape, druhý raz mu dáme otázku, pomocou ktorej sa presvedčíme, či sú mu jasné základné pojmy, po tretí raz hodnotíme jeho vyjadrovaciu schopnosť písomne, po štvrtý raz vyjadrovaciu schopnosť v kreslení, pri piatej príležitosti orienovanosť v novej látke a pilnosť. Konečne pri súhrnoch zistíme, ako vidí žiak súvislosti a spojitosti v zemepise v rámci jedného zemepisného tematického okruhu. Prirodzene, sú to zároveň aj odlišne ťažké úlohy. Preto sa klasifikácia robí diferencovane. Do osobitnej rubriky sa zapisuje známka z kartografických vedomostí, známky za písomné výkony, za odpovede v kresbách, z novej látky, z opakovania a známky získané z pilnosti zostavením menších referátov, aktivitou na hodine a prácou v špeciálnych krúžkoch.

T a b u ľ k a

Meno žiaka	Polrok	Kartografické pozn.	Základné pojmy	Písomná úloha	Nová látka	Kreslenie	Opakovanie	Známky z pilnosti
1.	I. II.							
2.	I. II.							

Nie je to ľahká úloha pre učiteľa, ale z hľadiska cieľavedomého vedenia prípravy žiakov mimoriadne užitočná. Táto metóda má aj iné prednosti. Učiteľ nie je nútený pri jednej príležitosti zistiť úroveň vedomostí z viacerých okruhov poznatkov. Dnešné kontroly tým, že v mnohých prípadoch sa menia veľmi nesprávne (deformujú) na malé kolokvia známe na univerzite, na výsluch (vytypovanie), majú práve v tom dôležitú úlohu, že pod zámienkou získať mnohostranné informácie žiak dostáva otázky nielen z novej látky, ale aj z rôznych oblastí starej látky (základné pojmy, kartografické vedomosti, kresbová úloha). Týmto sa čas odpovede príliš predlžuje, úzkosť žiaka sa stupňuje a dôsledkom toho nie je schopný, aby ukázal svoje najlepšie vedomosti. Keďže zriedkavejšie odpovedá, riziko jednotlivých odpovedí (výstupov) je príliš veľké a s ohľadom na vytvorenie klasifikácie na konci polroka a školského roku veľmi rozhodujúce. Veľké riziko a strach preto nabáda k vypočítavosti, a to pôsobí práve proti systematickej práci. Ale aj pre učiteľa je problematické posúdenie takýchto komplexných odpovedí, možnosť omylu je veľká. Naopak, klasifikácia, ktorú žiak cíti za nespravodlivú, vyvoláva v ňom trpkú, depresívnu náladu, čo ho nepodnecuje k rovnomernému výkonu a k ďalšiemu stupňovaniu výsledkov (5, 23).

Tretou funkciou kontroly je, že aj učiteľ musí hodnotiť svoju prácu, musí určiť, aké ďalšie postupy vyžaduje od neho stupňovanie úspešnosti (1, 3, 6, 8, 17, 22, 23, 24). Výkon nízkej úrovne žiaka často možno vysvetľovať nedostatkom potrebnej pilnosti a schopnosti, ale aj to je isté, že v neúspešných odpovediach sa odzrkadľujú aj chyby, nedostatky v práci učiteľa, raz v menšej, raz vo väčšej miere. Môžu sa u neho vyskytnúť nesprávne slohové vety, zle používané metódy a na niektorých hodinách môže byť aj odborná pripravenosť z látky nedostatočná. S tým všetkým sa musíme vypoariadať poctivo a ak sa nám to podarí, budeme spravodlivejší, ľudskejší a nasledujúce naše hodiny budú precíznejšie vypracované. Kontrola nás podnecuje používať lepšie a účinnejšie metódy.

Kontrola vedomostí má ešte jednu — nie dost uvedomelú — štvrtú funkciu: sprostredkuje nové poznatky, kombinácie vedomostí a schopností (3). Veď keď žiaci použijú nové poznatky na riešenie praktických úloh, alebo keď na základe starých poznatkov vytvárajú nové kombinácie javov, vtedy kontrola koniec koncov dáva pre žiakov triedy nové vedomosti a kombinácie poznatkov. Ukáže sa to najmä vtedy, ak kontrola vyžaduje od žiaka, aby uvažoval a riešil problémy. Uvedieme tento príklad:

V látke pre I. triedu gymnázia (21) tematický okruh „Funkcia pohybu Zeme“ sa zaoberá striedaním dní a nocí a ročných období. V učebnici je vysvetlené, že príčinou striedania ročných období je: 1. pohyb Zeme okolo Slnka, 2. pohyb Zeme okolo svojej osi, 3. naklonenosť zemskej osi — s tým, že smer osi počas pohybu ostáva nezmenený. Potom nasleduje vysvetlenie, že dôsledkom týchto troch príčin, kedy a prečo je jar, leto, jeseň a zima. Žiak musí hľadať riešenie problému a musí uvažovať, ak z učebnej látky musí odpovedať nie v spomenutom poradí, ale mu dáme kontrolné otázky, ktoré vyžadujú iné riešenie, napríklad takto:

„Znázornite na tabuli (3 žiaci) a odôvodnite ústne, čo by sa stalo následkom toho, ak:

- Zem obieha, otáča sa, ale jej os nie je naklonená,
- Zem sa otáča, ale neobieha, a os je naklonená,
- Zem sa neotáča, ale obieha a os je naklonená?“

Riešenie týchto úloh sprostredkuje pre žiaka nové kombinácie javov, a to také, s ktorými sa s určitými zmenami stretne aj u iných planét Slnecnej sústavy (neotočí sa za 24 hodín, os nie je naklonená v takejto miere). Okrem toho opätovne prehľbíme — akoby znova spevnili poznatky už skôr osvojené — totiž, že k striedaniu ročných období tieto tri podmienky sú spolu bezpodmienečne potrebné; nech by chýbala hociktorá, nedošlo by k striedaniu ročných období, alebo by sa ročné obdobia nevytvárali tak ako dnes (3, 9, 10).

Na riešenie viacerých problémov súvisiacich s kontrolou a na realizáciu štvrtej funkcie je vhodným metodickým postupom organizácia vyučovacích hodín podľa Moskalkenkova (4, 11, 19, 20). V tomto prípade sa totiž kontrola predošlých poznatkov robí paralelne s rozoberaním novej látky nie na začiatku hodiny, lež v rôznych jej časových úsekoch. Prirodzene, to sa nedá uskutočniť na každej hodine zemepisu, len v takých prípadoch (sa to môže urobiť), keď látky za sebou nasledujúcich hodín teritoriálne alebo obsahovo úzko súvisia. Takúto možnosť vidím napríklad na spracovanie zemepisu Maďarska v rámci tematického okruhu európskych socialistických krajín v materiáli učebnice *Hospodársky zemepis II* týmto spôsobom (14):

- Poloha, územie, hospodárske a politické styky Maďarska s Československom. (= Nová látka sa spracuje výkladom učiteľa a spoločnou prácou žiakov).
- Aký je rozdiel medzi polohou Maďarska a Nemeckej demokratickej republiky a medzi stykmi týchto dvoch štátov s Československom? (= Samostatná odpoveď žiaka. Kontrola látky z predošlej hodiny).
- Ktoré sú hlavné charakteristické črty prírodných geografických pomerov Maďarska?
- Ktoré sú charakteristické črty prírodných zemepisných pomerov Nemeckej demokratickej republiky, v čom sa líšia od prírodných zemepisných črt Maďarska?
- Maďarsko sa stalo priemyselno-agrárnou krajinou po roku 1945. Jeho hlavné priemyselné odvetvia a ich dôležitejšie strediská.

- Ktoré sú historické, štrukturálne a teritoriálne charakteristické črty priemyslu Nemeckej demokratickej republiky?
- Dôležitejšie zemepisné črty poľnohospodárstva a zahraničného obchodu Maďarska?
- V čom a prečo je iné poľnohospodárstvo a zahraničný obchod Nemeckej demokratickej republiky ako Maďarska?
- Maďarsko v spoločenstve socialistických krajín RVHP.

Čo sme povedali, jasne dokazuje, že kontrola poznatkov je organickou, nenahraditeľnou súčasťou vyučovacieho procesu. Kontrola sama osebe nie je zastaraná, nie je ne-moderná didakticko-metodická činnosť, ale jej metódy nepochybne čakajú na obrodenie a zmodernizovanie.

LITERATÚRA

1. *A művelődésügyi miniszter I. számú módszertani levele a tanított ismeretek elsajátításának iskolai ellenőrzéséről a középiskolákban.* — A 159/1960. (M. K. 16.) M. M. utasítás 2. sz. melléklete. — 2. Bálint B. — Göcsei I., *Kézikönyv a gimnáziumok földrajztanításához. I. osztály.* Tankönyvkiadó, Budapest 1967. — 3. Balogh B. A., *Bemerkungen zu den Funktionen der Kontrolle der Kenntnisse in der Mittelschule.* Acta Geographica Debrecina, Tom. VII (XIV). Debrecen 1968. — 4. Balogh B. A., *Formabontási kísérletek a földrajzórán.* A földrajz tanítása, 1962, 4–5. — 5. Balogh B. A., *Gyakorló tanárjelöltek néhány tipus-hibája a földrajzórán.* Földrajzi Közlemények, 1968, 2. — 6. Balogh B. A., *Megjegyzések az ellenőrzés funkcióiról.* Földrajztanítás, 1969, 6. — 7. Eggert K., *Erdkundeunterricht.* Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin 1961. — 8. *Ellenőrzés — értékelés — osztályozás.* (Közoktatási Főosztály) Köznevelés, 1969, 22. — 9. Gopsill G. H., — Beesley F., *Practical Geography.* Macmillan, London 1964. — 10. Gopsill G. H., *The Teaching of Geography.* Macmillan, London 1956.

11. Jeszipov B. T., *Keressük a tanóra hatékonyságának új utjait!* Szovjetszkaja Pedagogika, 1962, 8. — 12. Karl J., *A földrajz tanítása.* Orsz. Középiskolai Tanáregyesület, Budapest 1937. — 13. Kelemen L., *A pedagógiai pszichológia alapkérdései.* Tankönyvkiadó, Budapest 1967. — 14. Miroslav B. — Frantisek Č., *Gazdasági földrajz II.* Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Bratislava 1969. — 15. Nagy S., *A tanítási óra felépítése és elemzése.* Tankönyvkiadó, Budapest 1953. — 16. Nagy S., *Pedagógia III. Az oktatás elmélete.* Tankönyvkiadó, Budapest 1962. — 17. Schmidt A., *Erdkundeunterricht.* Klinkhardt, Bad Heilbronn 1965. — 18. Szabenyi P., *A számonkérés néhány problémájáról,* Pedagógiai szemle, 1962, 6. — 19. Szokolosky I., *Változások a tanítási óra szerkezetében és módszerében.* Pedagógiai Szemle, 1962, 2. — 20. Sztrezikozin B., *Az oktatási folyamat tökéletesítéséért.* Narodnoje Obrazovannije, 1962, 8.

21. Tóth A., *Általános természeti földrajz a gimnáziumok I. osztálya számára.* Tankönyvkiadó, Budapest 1967. — 22. Tóth A., *A számonkérés, az értékelés és az osztályozás korszerűsítése a középiskolai földrajzoktatásban.* A földrajz tanítása, 1965, 3. — 23. Welker O., *A számonkérés trónfosztása.* Köznevelés, 1968, 19. — 24. Udvarhelyi K. — Fehér J., *A földrajztanítás módszertana.* Tankönyvkiadó, Budapest 1964.

FUNKTIONEN UND TYPEN DER KONTROLLE DER KENNTNISSE IM
GEOGRAPHIE-UNTERRICHT

In der Diskussion, die in Ungarn über die Kontrolle der Kenntnisse der Schüler geführt wurde, äussert der Verfasser folgende Meinung: die Kontrolle der Schüler bildet nicht die einzige und ausschliessliche Aufgabe, das Niveau der Kenntnisse und Fertigkeiten der Schüler kennenzulernen. Eine zweite Funktion derselben besteht darin, dass die Schüler zur systematischen Arbeit angeregt werden. Das wird wesentlich dadurch gefördert, dass man die sogenannte Schichtenausfragung mit differenzierter Klassifikation anwendet, d. h. nur eine Schicht der geographischen Kenntnisse, z. B. Kartenlehre, Grundbegriffe, Zeichenfertigkeit, Mass der Erlernung des neuen Lehrstoffes usw. in den einzelnen Stunden ausgefragt werden wobei die Prüfung aller Schichten der Kenntnisse gewissermassen vernachlässigt wird. Die dritte Funktion der Kontrolle umfasst die Selbstkontrolle des Lehrers. Erfolg und Erfolglosigkeit erfordern gleichweise die Kontrolle der angewandten Methoden. Die vierte Funktion ermöglicht die Vermittlung neuer Kenntniskombinationen und Fertigkeiten, was dadurch gefördert wird, dass die Schüler Aufgaben erhalten, die Nachdenken über die Lösung der Probleme erfordern. Z. B. könnten die Schüler beim Themenkreis des Wechsels der Jahreszeiten besprechen was für Folgen es hätte, wenn die Erde keine Rotation hätte, oder sie würde nicht umlaufen, oder Ihre Achse keine Neigung hätte. Die Anwendung der Methode, die mit dem Namen von MOSKALENKO verbunden ist, trägt dazu bei, diese Funktion und die Lösung anderer Probleme durchzuführen. (Bei dieser Stundenorganisierung geht die Kontrolle des alten Lehrstoffes mit der Bearbeitung des neuen Stoffes parallel vor sich). Schliesslich wird vom Verfasser daraus gefolgert, dass nicht die Kontrolle, sondern ihre Methoden in Abgang gekommen sind und dass sie zweifellos in moderner Form erneuert werden sollen.

Aus dem Ungarischen übersetzt vom Autor